

АНАЛІЗ УМОВ ВВЕДЕННЯ В УКРАЇНІ НАКОПИЧУВАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

ШАТРАВКА О. О.

УДК 369.512

Шатравка О. О. Аналіз умов введення в Україні накопичувальної системи пенсійного забезпечення

У статті проаналізовано умови введення в Україні накопичувальної системи пенсійного забезпечення, що дозволить зменшити вплив демографічного фактора на діючу солідарну пенсійну систему, диверсифікувати ризики між трьома компонентами пенсійної системи, забезпечити гідний рівень пенсій. У роботі виконано прогноз періоду досягнення бездефіцитності бюджету Пенсійного фонду України – обов'язкової умови введення в дію накопичувальної системи. Визначено причини розбалансування бюджету Пенсійного фонду. Запропоновано ряд невідкладних заходів щодо зменшення поточного дефіциту бюджету Пенсійного фонду України. Визначено, що реалізація пенсійної реформи в частині впровадження накопичувальної системи пенсійного страхування дозволить забезпечити соціальні гарантії та зробити пенсійну систему України більш фінансово збалансованою та стійкою.

Ключові слова: пенсійна реформа, пенсійне забезпечення, Пенсійний фонд України, Накопичувальний фонд, недержавні пенсійні фонди, бюджет, надходження, видатки.

Рис.: 2. **Бібл.:** 10.

Шатравка Олена Олександрівна – асистент, Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут» (вул. Чкалова, 17, Харків, 61070, Україна)

E-mail: alena_sh84@mail.ru

УДК 369.512

UDC 369.512

Шатравка Е. А. Анализ условий введения в Украине накопительной системы пенсионного обеспечения

В статье проанализированы условия введения в Украине накопительной системы пенсионного обеспечения, которая позволит уменьшить влияние демографического фактора на действующую солидарную пенсионную систему, диверсифицировать риски между тремя компонентами пенсионной системы, обеспечить достойный уровень пенсий. В работе спрогнозирован период достижения бездефицитности бюджета Пенсионного фонда Украины – обязательного условия введения в действие накопительной системы. Определены причины разбалансирования бюджета Пенсионного фонда. Предложен ряд безотлагательных мер для уменьшения текущего дефицита бюджета Пенсионного фонда Украины. Сделан вывод о том, что реализация пенсионной реформы в части внедрения накопительной системы пенсионного страхования позволит обеспечить социальные гарантии и сделать пенсионную систему Украины финансово сбалансированной и устойчивой.

Ключевые слова: пенсионная реформа, пенсионное обеспечение, Пенсионный фонд Украины, Накопительный фонд, негосударственные пенсионные фонды, бюджет, поступления, расходы.

Рис.: 2. **Библ.:** 10.

Шатравка Елена Александровна – ассистент, Национальный аэрокосмический университет им. Н. Е. Жуковского «Харьковский авиационный институт» (ул. Чкалова, 17, Харьков, 61070, Украина)

E-mail: alena_sh84@mail.ru

Shatravka Y. A. Analysis of Conditions of Introducing in Ukraine the Funded Pension System

The article analyses conditions of introducing in Ukraine the funded pension system, which would allow reduction of the influence of the demographic factor upon the existing solidary pension system, diversification of risks between three components of the pension system, and ensurance of a decent level of pensions. The article forecasts a period of achievement of the self-supporting budget of the Pension Fund of Ukraine – a mandatory condition of introduction of the funded system. It identifies reasons of disbalancing the budget of the Pension Fund. It offers a number of urgent measures for reduction of the current deficit of the budget of the Pension Fund of Ukraine. It makes a conclusion that realisation of the pension reform in the part of introduction of the accumulating system of pension insurance would allow ensurance of social guarantees and making the pension system of Ukraine financially balanced and stable.

Key words: pension reform, provision of pension, Pension Fund of Ukraine, Accumulation Fund, non-state pension funds, budget, takings, expenditures.

Pic.: 2. **Bibl.:** 10.

Shatravka Yelena A. – Assistant, National Aerospace University «Kharkiv Aviation Institute» named after M. Ye. Zhukovskiy (vul. Chkalova, 17, Kharkiv, 61070, Ukraine)

E-mail: alena_sh84@mail.ru

Реформування пенсійної системи України спрямоване на вдосконалення існуючої солідарної пенсійної системи, а також передбачає розвиток інших альтернативних складових компонентів пенсійного забезпечення, що мають стати надійним інструментом захисту працездатних громадян і значним і потужним джерелом довгострокового інвестування економіки країни.

Указом Президента України від 13.04.1998 р. «Про основні напрями реформування пенсійного забезпечення в Україні» передбачено створення трирівневої пенсійної системи, яка поєднує елементи державного й приватного пенсійного забезпечення. При цьому перший та другий рівні системи становлять систему загальнообов'язкового пенсійного страхування, а дру-

гий та третій – систему накопичувального пенсійного забезпечення [1, 2].

На цей час вже здійснюють діяльність недержавні пенсійні фонди (НПФ) [3] і створюються економічні, технічні, організаційні умови для введення накопичувальної системи пенсійного забезпечення.

Накопичувальна система загальнообов'язкового державного соціального страхування базується на засадах накопичення коштів застрахованих осіб у Накопичувальному фонді та здійснення фінансування витрат на оплату договорів страхування довічних пенсій і одноразових виплат.

Учасниками накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування є

особи, які підлягають загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванню згідно із Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», яким на дату запровадження перерахування страхових внесків до Накопичувального пенсійного фонду виповнилося не більш 35 років та які сплачують внески, або за яких сплачуються внески, до накопичувальної системи пенсійного страхування.

Страхові внески до Накопичувального пенсійного фонду є складовою частиною єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування. Їх розмір визначається законом. Пенсійний фонд України (ПФУ) спрямовує страхові внески до Накопичувального пенсійного фонду на відповідні рахунки на підставі відомостей, поданих платниками єдиного внеску до Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування.

При добровільній участі у системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування страхові внески нараховуються на суми, що встановлюються відповідним договором про добровільне страхування.

Відсутність накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного забезпечення та недостатній розвиток системи недержавного пенсійного страхування покладає всі ризики пенсійного забезпечення громадян на солідарну систему, яка довгі роки була єдиним компонентом пенсійної системи України, а зараз є домінуючою складовою цієї системи.

Впровадження накопичувальної системи страхування дозволить диверсифікувати ризики між трьома компонентами пенсійної системи, зменшити вплив демографічного фактору на систему пенсійного забезпечення, забезпечити гідний рівень пенсій, стимулювати до пенсійних заощаджень громадян з високими доходами, забезпечити безпосередній зв'язок між сплатою внесків і розміром пенсій, скоротити майбутні видатки солідарної пенсійної системи і підтримати коефіцієнт заміщення заробітної плати на прийнятному рівні.

Як передбачено Програмою пенсійного реформування, накопичувальна система пенсійного забезпечення мала працювати з 2013 р. Однак 8 липня 2011 р. прийнято Закон України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи», у якому запроваджено введення накопичувальної системи за умов збалансування доходів і видатків бюджету Пенсійного фонду України та досягнення його бездефіцитності.

Таким чином, необхідною умовою введення накопичувальної системи пенсійного забезпечення є саме вдосконалення існуючої солідарної системи, пошук шляхів забезпечення балансу ресурсів і витрат солідарної пенсійної системи.

При цьому прогнозування періоду досягнення бездефіцитності бюджету Пенсійного фонду є очевидною і актуальною задачею.

У працях вітчизняних і зарубіжних економістів розглядаються різні аспекти пенсійного страхування. Вагомий внесок у формування національної концепції пенсійного забезпечення зробили А. Боніславський, Б. Зайчук, О. Зарудний, В. Бончик, С. Бровчак, Г. Гендрікс, Ю. Люблін, А. Нечай, І. Нейков, М. Сиротина, Л. Якимова.

Багато уваги приділяють дослідженню проблеми становлення обов'язкової та добровільної накопичувальної пенсійної системи Д. Сандлер, Л. Рогачова, В. Новіков, В. Бессараб, Л. Момотюк, Л. Стожик, Л. Ткаченко, Д. Леонов, Н. Ковальова, Г. Назарова, С. Гончарова, О. Тарасенко, І. Гнибіденко, Б. Надточій, К. Черненко, В. Приймак та ін.

Прогнозуванню наслідків запровадження загальнообов'язкової накопичувальної пенсійної системи присвячена робота Харазішвілі Ю. М., Коваля О. П., де зроблено аналіз запровадження даної системи в Україні, проаналізовано вплив різних чинників на розмір пенсій та дефіцит бюджету Пенсійного фонду України, визначено, за яких умов можливе досягнення задекларованих темпів економічного зростання, розроблено прогноз соціально-економічного розвитку України до 2050 р. за оптимістичним і песимістичним сценаріями, що відповідає світовим трендам довгострокового хвилеподібного розвитку, отримано прогноз заробітної плати як основного джерела надходжень до бюджету Пенсійного фонду [5].

Проте, питання виявлення причин і факторів, які, з одного боку, обумовлюють необхідність змін у системі пенсійного забезпечення населення, а, з другого, обмежують можливість запровадження накопичувальної системи, є ще досить відкритим.

Мета роботи – проаналізувати умови введення в Україні накопичувальної системи пенсійного забезпечення, обґрунтувати необхідність активізації впровадження накопичувального елементу в пенсійному забезпеченні України, проаналізувати причини розбалансування бюджету Пенсійного фонду України, визначити заходи, невідкладне та успішне застосування яких приведе до зменшення поточного дефіциту та збалансування бюджету Пенсійного фонду, спрогнозувати період впровадження обов'язкової накопичувальної системи пенсійного забезпечення в Україні.

Важливою умовою успішного запровадження обов'язкової накопичувальної системи є правильний вибір моделі її адміністрування, фінансової установи або мережі установ, які обслуговуватимуть накопичувальну пенсійну систему, використання світового досвіду при введенні накопичувальної системи, а також урахування особливостей сучасної соціально-економічної ситуації в країні.

Саме складна економічна ситуація, а також низька поінформованість населення гальмують впровадження накопичувальної системи та викликають проблеми у функціонуванні НПФ, розвиток яких останнім часом значно уповільнився.

На цей час законодавчо закріплено механізм функціонування обов'язкової накопичувальної пенсійної системи, а також визначено механізм захисту пенсійних активів, однак ще недостатньо сформовані економічні та організаційні умови, необхідні для впровадження накопичувальної системи.

Створення Накопичувального фонду може бути здійснено при таких умовах:

- ✦ забезпечення достатнього рівня заробітної плати застрахованих осіб для запровадження сплати внесків до Накопичувального фонду;
- ✦ щорічне збільшення ВВП не менш як на 2%;
- ✦ забезпечення виплати пенсій у солідарній пенсійній системі на рівні прожиткового мінімуму;
- ✦ забезпечення збалансованості бюджету Пенсійного фонду відповідно до міжнародних стандартів бухгалтерського обліку;
- ✦ створення ефективної системи персоніфікованого обліку пенсійних накопичень, автоматизованого звітування про стан накопичувальних пенсійних рахунків, системи збирання внесків, сумісної з системою електронних переказів банків;
- ✦ своєчасне ухвалення законодавчих актів, необхідних для функціонування накопичувальної пенсійної системи;
- ✦ створення та забезпечення функціонування ефективного механізму інвестування пенсійних активів;
- ✦ забезпечення захисту пенсійних накопичень від інфляційного знецінення.

Важливим також є проведення загальнодержавної інформаційно-роз'яснювальної компанії, яка сприятиме просуванню пенсійної реформи, та базуватиметься на якісному прогнозуванні наслідків запровадження загальнообов'язкової накопичувальної пенсійної системи для економіки України в довгостроковій перспективі

З метою одержання коротко-, середньо- та довгострокових прогнозів фінансового стану пенсійної системи Управлінням пенсійного реформування при Пенсійному фонді України проводяться актуарні розрахунки у системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування [7].

Для проведення актуарних розрахунків використовуються моделі прогнозування фінансового стану солідарної пенсійної системи, накопичувальної пенсійної системи, а також інтегрована модель прогнозування. У цих моделях застосовуються макроекономічні прогнози рівня інфляції та зайнятості населення, темпів зростання реальної середньої заробітної плати, міні-

мальної заробітної плати та фонду оплати праці з урахуванням величини максимального розміру заробітної плати, з якої справляються страхові внески, розміру прожиткового мінімуму для непрацездатних осіб, дані прогнозу демографічної ситуації та припущення щодо зміни ставок внесків на обов'язкове державне пенсійне страхування для працівників і роботодавців, перерозподілу розмірів цих ставок між солідарною та накопичувальною пенсійними системами.

Це надзвичайно складне моделювання, що базується на поєднанні методів теорії ймовірності, математичного аналізу, математичної статистики, теорії складних відсотків, диференціальних рівнянь та оптимізації. Таке прогнозування потребує великого обсягу інформації та ґрунтується на багатьох припущеннях.

Однак навіть використання найпростіших і доступних моделей прогнозування дає уявлення про існуючий стан фінансового забезпечення Пенсійного фонду України, а також дає можливість спрогнозувати перспективи щодо забезпечення його бездефіцитності.

Для вирішення задачі прогнозування стану Пенсійного фонду України використано інструменти прогнозування MS Excel, за допомогою яких спрогнозовано видатки Пенсійного фонду, власні надходження Пенсійного фонду, а також визначено період, за який бюджет Пенсійного фонду має стати збалансованим. При прогнозуванні проведена поліноміальна апроксимація статистичних даних про надходження та видатки ПФУ за період 2005 – 2012 рр. [6, 9] (рис. 1).

З результатів прогнозування видно, що при збереженні наявних тенденцій щодо надходжень і видатків Пенсійного фонду не слід очікувати досягнення бездефіцитності бюджету фонду в періоді, що розглядається.

Для визначення невідкладних заходів щодо зменшення поточного дефіциту та збалансування бюджету Пенсійного фонду України слід проаналізувати причини розбалансування бюджету Пенсійного фонду, до яких, у першу чергу, слід віднести такі:

- ✦ негативні демографічні чинники в країні;
- ✦ значний рівень тіньового сектора економіки;
- ✦ порушення принципу економічної залежності видатків споживання від отриманих доходів і ВВП;

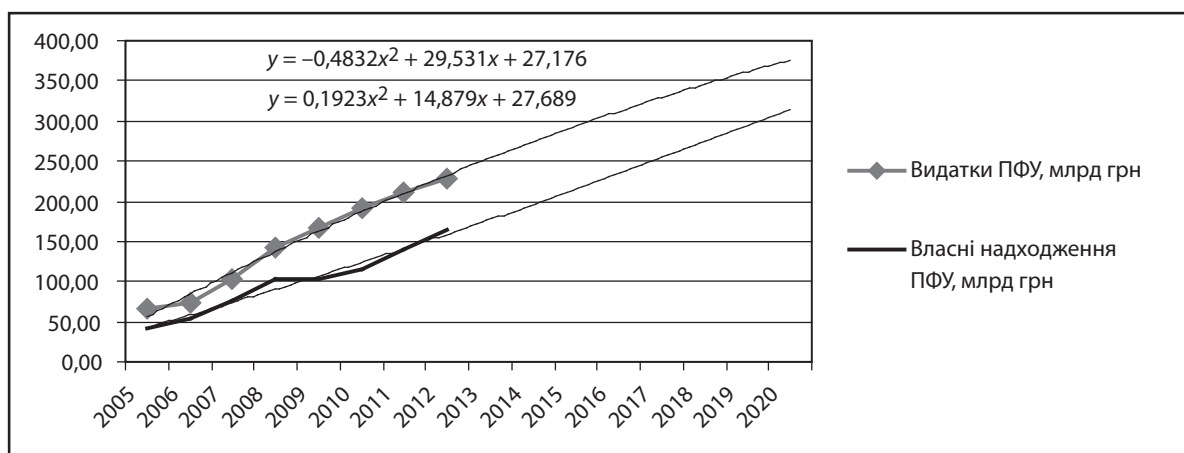

Рис. 1. Прогнозування надходжень та видатків Пенсійного фонду України

- ✦ додаткове навантаження на бюджет Пенсійного фонду, обумовлене прийняттям рішень про підвищення мінімальних пенсійних виплат, а також про відстрочення сплати страхових внесків до Пенсійного фонду деяким категоріям підприємств;
- ✦ здійснення Пенсійним фондом невластивих йому видатків;
- ✦ скорочення кількості страхувальників;
- ✦ законодавче обмеження об'єкта справляння страхових внесків максимальною величиною.

Виходячи з вищезазначених причин дефіциту бюджету Пенсійного фонду України та для зменшення його поточного дефіциту, слід здійснити такі невідкладні заходи:

1. Скасувати обмеження щодо сум, на які нараховуються страхові внески.
2. Скасувати практику фінансування адміністративних витрат Пенсійного фонду з його власних коштів.
3. Скасувати необґрунтовані пільги.
4. Встановити обмеження на максимальний розмір пенсій для окремих категорій громадян.
5. Відмінити виплати дострокових пенсій окремим категоріям громадян до досягнення ними пенсійного віку.
6. Перекласти обов'язки щодо виплат спеціальних пенсій на професійні та корпоративні фонди.
7. Знизити рівень тіншового сектору економіки.

За даними Міністерства економіки, рівень тіншового сектору економіки становить до 36% від офіційного ВВП, а за різними підрахунками та різними джерелами обсяг тіншового сектору економіки сягає від 15 до 52% ВВП, що загрожує результативності реалізації пенсійної реформи. Значна частка економічного обороту, а отже, і заробітної плати, з якої мають сплачуватись страхові внески до Пенсійного фонду України, перебувають в тіншовому секторі економіки, що негативно впливає на пенсійну систему. Успішна детінізація економіки – це значний резерв для підвищення доходів Пенсійного фонду України [8, 10].

Одночасно значне зниження видатків Пенсійного фонду може бути досягнуто прийняттям рішення про

фінансування Пенсійного фонду, як органу виконавчої влади, за рахунок коштів державного бюджету. На сьогодні Пенсійний фонд утримується за рахунок власних коштів.

У бюджеті Пенсійного фонду «інші витрати» в загальних витратах Пенсійного фонду складають за розрахунками за 2005 – 2012 рр. від 7 до 21%.

За умови невідкладного застосування заходів щодо збалансування бюджету Пенсійного фонду України, а саме – зниження видатків виключенням невластивих Пенсійному фонду витрат (зменшення на 10% витрат Пенсійного фонду за рахунок виключення «інших витрат» з видатків Пенсійного фонду), а також підвищення надходжень до Пенсійного фонду за рахунок детінізації економіки (до 15% протягом 3-х років), позитивних результатів можливо досягнути вже в найближчий час.

Відповідно до цього скориговано прогнозні значення доходів і видатків Пенсійного фонду за 2013 – 2015 рр. Прогнозування за скоригованими даними показує, що за умови реалізації тільки цих заходів позитивних результатів щодо збалансування бюджету Пенсійного фонду можливо досягнути вже в 2015 – 2016 рр. (рис. 2).

ВИСНОВКИ

За результатами аналізу заходів з реформування пенсійної системи та визначення сьогодишнього її проблемного стану обґрунтовано необхідність значної активізації процесів проведення системних реформ економічної та соціальної сфер та їх коригування з урахуванням накопиченого національного і міжнародного досвіду та соціально-економічного стану в країні.

Досліджено причини розбалансування бюджету Пенсійного фонду України, визначено заходи, невідкладне та успішне застосування яких приведе до зменшення поточного дефіциту та збалансування бюджету Пенсійного фонду, спрогнозовано період впровадження накопичувальної системи пенсійного забезпечення в Україні.

Визначено, що успішне проведення пенсійної реформи потребує постійної і широкої інформаційної роботи щодо цілей пенсійної реформи та організації її впровадження, особливо щодо загальнообов'язкової накопичувальної пенсійної системи.

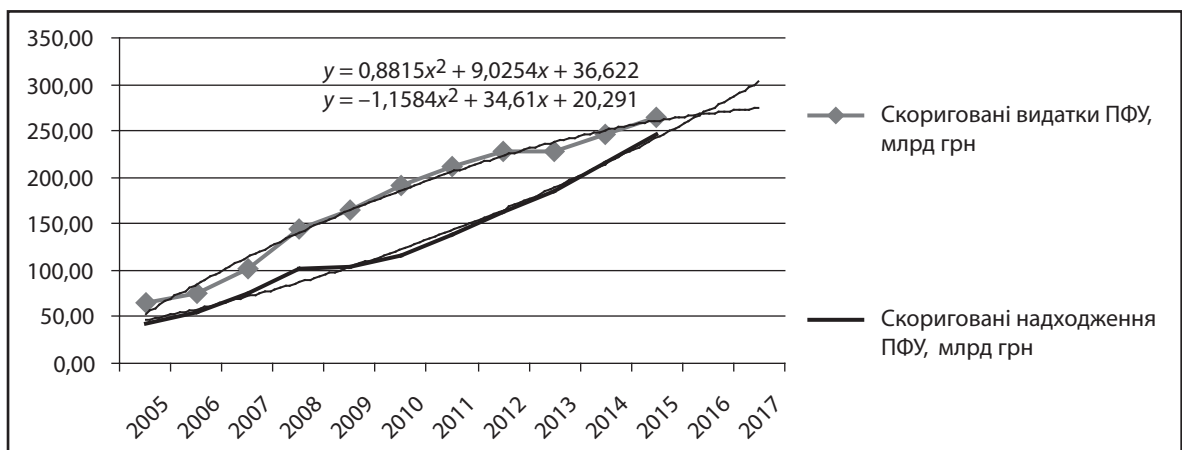

Рис. 2. Прогнозування досягнення бездефіцитності бюджету Пенсійного фонду України

Реалізація пенсійної реформи в частині впровадження накопичувальної системи пенсійного страхування дозволить забезпечити соціальні гарантії та зробити пенсійну систему України більш фінансово збалансованою та стійкою. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Указ Президента України «Про основні напрями реформування пенсійного забезпечення в Україні» від 13.04.1998 р. // Урядовий кур'єр. – 1998. – 23 квіт. – № 77-78.
2. Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 09.07.2003 р. // Урядовий кур'єр. – 2003. – 14 серп. – № 150. – С. 5.
3. Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення» від 09.07.2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 42.
4. Закон України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи» // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2012. – № 12-13, ст. 82.
5. **Харазішвілі Ю. М.** Запровадження загальнообов'язкової накопичувальної пенсійної системи: вплив на соціально-економічні показники / Ю. М. Харазішвілі, О. П. Коваль // Інтеграційні процеси та пріоритетні орієнтири розвитку економіки України: економіка, фінанси, право : зб. матеріалів XV Міжнародної науково-практичної конференції: 27 квітня 2012 р. – К. : УДУФМТ, 2012. – С. 373 – 376.
6. Офіційний сайт Пенсійного фонду України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pfu.gov.ua/pfu/control/uk/index>
7. Постанова КМУ «Про затвердження методики проведення актуарних розрахунків у системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування» від 16.12.2004 р. № 1677.
8. Тіньова економіка в Україні: масштаби та напрями подолання. – К. : НІСД, 2011. – 31 с.
9. Офіційний сайт Державної статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
10. Постанова Верховної Ради України «Про рекомендації парламентських слухань на тему: «Стан проведення пенсійної реформи та шляхи її вдосконалення» // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2011. – № 29, ст. 273.

REFERENCES

Kharazishvili, Yu. M., and Koval, O. P. "Zaprovadzhennia zahalnoobov'iazkovoї nakopychuvalnoi pensii noi systemy: vplyv na sotsialno-ekonomichni pokaznyky" [The introduction of mandatory funded pension systems: impact on socio-economic indicators]. *Intehratsiini protsesy ta priorytetni oriientyry rozvytku ekonomiky Ukrainy: ekonomika, finansy, pravo*. Kyiv: UDUFMT, 2012. 373-376.

- [Legal Act of Ukraine] (2003).
- [Legal Act of Ukraine] (2003).
- [Legal Act of Ukraine] (2012).
- [Legal Act of Ukraine] (1998).
- [Legal Act of Ukraine] (2004).
- [Legal Act of Ukraine] (2011).

Ofitsiyni sait Derzhavnoi statystyky Ukrainy. <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Ofitsiyni sait Pensiinoho fondu Ukrainy. <http://www.pfu.gov.ua/pfu/control/uk/index>

Tinyova ekonomika v Ukraini: masshtaby ta napriamky podolannia [The shadow economy in Ukraine: the scope and direction overcoming]. Kyiv: NISD, 2011.